

**CIPRIAN
MĂCEȘARU**

**Undița
și ochiul**

Eseuri și pagini de jurnal

Cuprins

Fresh air și caca de panda	9
Bliup?	16
Frumoasa artă urâtă	31
Undița și ochiul	40
Revolta maselor	46
Munca leneșului	49
Convorbiri cu Cioran	53
Și totuși se minte	57
Disidența Ninei Cassian, o poveste în limba spargă	62
Omul nou e omul cel mai vechi	70
Maniacii	75
Omul, accesoriu al proprietății private?	78
The Kids Want Communism	85

Vom vedea mai târziu	89
Tancul electric. Capitalismul verde sau capitalismul verzișorilor?	96
O continuă prefacere	99
Pagini de jurnal (2019–2023)	104

Fresh air și caca de panda

„YVAN: Nu mi-a plăcut... dar nu pot spune că mi-a
displăcut acest tablou.

MARC: Desigur. Nu poate să-ți displacă ceea ce nu se
vede, nu poate să-ți displacă nimicul.

YVAN: Nu, nu, e ceva...

MARC: Glumești?

YVAN: Eu nu sunt așa de sever ca tine. Este o operă
de artă, în spatele ei se află un gând.

MARC: Un gând?!

YVAN: Un gând.

MARC: Și care e acela?

YVAN: Este împlinirea unui drum...

MARC: Ha! ha! ha!¹

YASMINA REZA

„Mai e puțin, mai e un pic Până la marele nimic“²

În 2004, cinci sute de artiști, curatori, critici și negustori de
artă au desemnat pisoarul lui Duchamp (*Fontaine*, 1917) drept

1 Yasmina Reza, *Artă*, traducere de Violeta Popa, Unitext,
București, 1998.

2 Versuri din cântecul „Cei ce vor fi“ al formației rock Iris.

cea mai influentă operă de artă a secolului al XX-lea³ (lopata de zăpadă expusă în 1915 n-a avut același succes). Orice poate fi artă, asta e ideea care a favorizat „teoria“ în detrimentul esteticii. După pisoarul lui Duchamp, totul a devenit posibil. Așa s-a ajuns la conservele cu rahat ale lui Piero Manzoni, la conserva cu supă a lui Andy Warhol, la mângălelele lui Cy Twombly, la o Venus din Milo realizată din excremente de urși panda, la tablourile pictate cu propria vomă de o americană, la petele de sânge menstrual cu care o chiliană a ales să facă „artă“, la banana lipită cu bandă adezivă pe un perete ș.a.m.d. Și toate aceste grozăvii se vând bine, unele dintre ele cu milioane de dolari. Așa că tentația e mare. Evoluția artei s-a transformat, într-o oarecare măsură, într-o desfășurare a exceselor, a „perversiunilor“, dar, la fel ca în sex, ce mai rămâne de făcut după ce totul a fost încercat? Era logic să se ajungă (și) la nimic.

Aer și spirit

În 2021, un artist italian pe nume Salvatore Garau a vândut cu 15 000 de euro o sculptură „invizibilă“ intitulată *Io sono*, declarând că, deși „nu poate fi văzută“, sculptura „există“, fiind „făcută din aer și spirit“. Cumpărătorul a primit un certificat de garanție și indicații despre felul în care trebuie expusă. „Este o lucrare care îți cere să activezi puterea imaginației“, a mai spus artistul. Teoria lui sună astfel: „Vidul nu este altceva decât un spațiu plin de energie și, chiar dacă îl golim și nu mai rămâne nimic, nimicul are, conform principiului incertitudinii al lui

3 Charlotte Higgins, „Work of art that inspired a movement... a urinal“, *The Guardian*, 2 decembrie 2004.

Heisenberg, o greutate. Prin urmare, are energie condensată și transformată în particule, adică în noi.⁴ Carevasăzică, arta nu e ceea ce vezi, ci, vorba lui Roger Kimball⁵, „un soi de bolboroseală academică“ ce „nu se ocupă de adevăr“, ci de „teorie“, și care duce la „triumful imaginarului“. În aceste condiții, orice poate fi „artă“, importantă fiind în primul rând „bolboroseala“. Ai bolboroseală cu trimiteri la Foucault, la Derrida sau, iată, la Heisenberg, ai artă. „În *The Painted Word* (1975), Tom Wolfe a condamnat tendința elitei artistice a anilor 1970 de a presupune că «picturile și alte lucrări există doar pentru a ilustra textul», scrie același Roger Kimball. Iată că azi nici măcar nu mai e nevoie de lucrări, bolboroseala academică făcând de una singură toată treaba.

Salvatore Garau nu e la prima ispravă de genul acesta. În Piazza della Scala din Milano i-a fost „instalată“ sculptura *Buddha in contemplazione*, de asemenea inexistentă (invizibilitatea nu anulează existența, tocmai de aceea preferă artistul acest termen, pentru a indica faptul că dincolo de ceea ce nu se vede poate fi ceva), marcată pe caldarâm cu un pătrat din bandă adezivă. Povestea pare ruptă din filmul *The Square*⁶. Ceea ce acolo este ironizat Garau face fără scrupule, asemănarea fiind atât de mare, încât pare mai degrabă un plagiator.

4 „«Io sono», la prima scultura imateriale venduta all'asta per 15 mila euro“, libreriamo.it, 20 mai 2021.

5 Roger Kimball, *Siluirea maeștrilor*, traducere de Dragoș Moldoveanu, Anacronic, Domnești, 2017.

6 Film din 2017, scris și regizat de Ruben Östlund, avându-i în rolurile principale pe Elisabeth Moss, Claes Bang și Dominic West.

Vidul care ne umple

Însă ideea artei invizibile este mult mai veche. În 1958, Yves Klein deschidea la Galeria Iris Clert din Paris expoziția „Le Vide“ („Vidul“) în care, după cum spune și titlul, nu se găsea nimic, galeria fiind goală. Tot Klein este cel care a reușit, pentru prima dată, să vândă „spațiu gol“, obținând în schimb aur. Au existat opt astfel de tranzacții. Proiectul, intitulat *Zone de sensibilité picturale immatérielle*, a cuprins și câteva exemple de *performance*-uri în care cumpărătorul ardea chitanța oferită de artist, iar artistul, pentru a „echilibra ordinea naturală“, arunca în Sena jumătate din aurul primit.

În pictură, Yves Klein a propus, precum Kazimir Malevici, Ad Reinhardt și alții, pânze monocrome în care subiectul este culoarea însăși. Klein a folosit o nuanță de albastru intens, obținută de acesta și înregistrată în 1960 la Institut National de la Propriété Industrielle sub numele International Klein Blue (IKB). Era normal ca, existând picturi într-o singură culoare, să avem și „picturi“ fără nicio culoare, picturi invizibile, la fel cum există și „sculpturi“ invizibile. Salvatore Garau nu este primul artist care propune o sculptură invizibilă – a făcut-o mai întâi Andy Warhol, în 1985, cu o lucrare intitulată *Invisible Sculpture*, formată dintr-un simplu soclu alb pe care privitorul e invitat să-și imagineze o sculptură. Cu *Untitled (A Curse)*, din 1992, Tom Friedman a propus ceva similar, doar că spațiul de deasupra soclului, spune artistul, e blestemat.

Cât privește „muzica“ fără sunet, exemplul cel mai cunoscut este „4'33““, din 1952, „compoziția“ lui John Cage, printre precursorii lui Cage numărându-se Klein însuși, cu „Symphonie Monoton-Silence“, din 1949, o lucrare în două părți, în prima auzindu-se, timp de 20 de minute, un singur

acord, iar cea de-a doua, tot de 20 de minute, nefiind altceva decât liniște totală.

În 2009, la Centre Pompidou, a fost prezentată o retrospectivă având ca temă „vidul“, care cuprindea nouă artiști și un spațiu generos: treisprezece săli. Treisprezece săli care au rămas complet goale, evident, vizitatorilor propunându-li-se să mediteze în acel vid, să își ascută simțurile și gândurile, să vadă și să audă lucruri care nu se văd și nu se aud. Nu a mai durat mult și a apărut primul muzeu dedicat artei invizibile, astfel că Museum of Non-visible Art (MONA)⁷ și-a deschis porțile în 2011, la New York, beneficiind de sprijinul renumitului actor James Franco.

Pe site-ul muzeului⁸ este oferită următoarea explicație: „In essence, the art work itself is what the viewer sees in their mind, but the cue for what they are imagining is written on a card, mounted on the wall like a traditional title card. An example of two such art works are below, but it can be literally anything from a painting to a sculpture to a conceptual work to a fantasy that could never be physically made.“ („În esență, opera de artă în sine este ceea ce privitorul vede în mintea lui, dar indiciul pentru ceea ce își imaginează este scris pe un cartonaș montat pe perete, la fel ca unul dintre cartonașele de prezentare obișnuite. Un exemplu de două astfel de lucrări de artă se află mai jos, dar poate fi literalmente orice, de la o pictură la o sculptură, de la o lucrare conceptuală la o fantezie

7 Un alt muzeu al artei invizibile, No Show Museum, a apărut la Zürich, în 2015. „The world’s first museum dedicated to «nothing»“, se menționează pe site-ul muzeului, deși, așa cum spuneam, Museum of Non-visible Art din New York a fost deschis în 2011.

8 museumofnonvisibleart.com.

care nu ar putea fi niciodată realizată fizic.“) Și sunt arătate cele două cartonașe. Pe primul scrie:

„*Praxis*

Red Square

Painting, 2011

A painting of a small red square. It is about 5 by 5 inches. It is one color, with several shades of red and is so glossy that it looks wet“ etc.

(„*Praxis*

Pătrat roșu

Pictură, 2011

O pictură cu un mic pătrat roșu. Este de aproximativ 5 pe 5 inci. Are o singură culoare, cu mai multe nuanțe de roșu și este atât de lucioasă, încât pare umedă“ etc.)

Iar pe cel de-al doilea:

„*Monica Jacobs*

Tree of Life

Sculpture, 2011

This tree is large enough to reach into space, but small enough to fit in your hand“ etc.

(„*Monica Jacobs*

Copacul vieții

Sculptură, 2011

Acest copac este suficient de mare pentru a ajunge în spațiu, dar suficient de mic pentru a încăpea în palma ta“ etc.)

Se pare că o femeie pe nume Aimee Davison a cumpărat de la MONA, cu 10000 de dolari, o astfel de lucrare, intitulată *Fresh Air*⁹. Important e să-ți imaginezi că lucrarea îți poate da,

9 Sydney Edelist, „Interview With Aimee Davison, Who Bought A \$10,000 Work Of Non-Visible Art“, huffpost.com, 19 iulie 2011.

ori de câte ori ai nevoie, o gură de aer proaspăt, nu? Pentru un asemenea serviciu, 10 000 de dolari par un mizilic. În manifestul publicat pe site-ul muzeului se spune clar: „You must bring what you have not made to market. (The market will give it value.)“ „Trebuie să aduci pe piață ceea ce nu ai făcut. (Piața îi va da valoare.)“

Bliup?

Dinastia Vorel

Originar din Boemia de Nord, doctorul Anton Vorel se stabilește în ținuturile nemțene în jurul anului 1800, punând bazele unei adevărate dinastii de farmaciști și fiind precursorul farmaciei naturiste din România. Domnitorul Ioniță Sandu Sturdza îi acordă, prin hrisov domnesc, în data de 26 mai 1825, dreptul de a deschide o spițerie în Târgul Pietrei, pentru „obșteasca înlesnire în treaba medicilor”¹. Într-un comentariu asupra familiei Vorel, Elena Ionescu, președinta Fundației „Vorel”, scrie că „Anton Vorel se remarcă atât în domeniul științific, fiind membru al Societății Ieșene de Medici și Naturaliști, cât și în domeniul public, unde ocupă o perioadă postul de consul austriac”, și că „dă dovadă de un spirit umanist deosebit, dând săracilor rețete gratuite”². Acest spirit umanist îi va caracteriza și pe ceilalți membri ai familiei, după cum vom vedea.

-
- 1 Florin Jbanca, „Dinastia Vorel: trei generații de farmaciști care au fabricat pentru prima dată medicamente naturiste în România”, *adevarul.ro*, 14 noiembrie 2013.
 - 2 Lascăr Vorel, fragmente din *Jurnal. Anul 1916*, Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2009.

Conform „Raportului asupra stării economice din Județul Neamț și dare de seamă pe anul 1937”³, după moartea doctorului Anton Vorel (1860), farmacia e dată în arendă la diverși farmaciști, până în anul 1880, când trece sub conducerea lui Lascăr Vorel⁴, tatăl viitorului pictor.

Lascăr Vorel-tatăl, fiul lui Anton Vorel, magistrul în farmacie cu studii la Viena, obține în 1883 brevetul de furnizor al Curții Regale, spațiul fiind redenumit Farmacia Regală Vorel. Căsătorit cu Julieta Suess, are cinci copii, dintre care supraviețuiesc numai trei, Lascăr, Constantin și Tudor. Iubește muzica și arta dramatică și compune o polcă intitulată „Olympia”. În 1880 devine membru al Societății științifice și literare „Gheorghe Asachi”, iar în 1901 e decorat cu „Coroana României” în grad de cavalier. La fel ca tatăl său, sprijină mulți oameni sărmani și contribuie la îmbunătățirea învățământului.

Tradiția farmaciei Vorel e dusă mai departe, începând cu anul 1907, de Constantin, dar va fi curmată de comuniști în anul 1948. Totuși, în 1983 farmacia e redeschisă sub numele Plantavorel, existând în continuare până în ziua de azi. Familia Vorel nu mai are, din păcate, urmași, remarcabila ei poveste încheindu-se cu fiica lui Tudor Vorel, Maria Luiza, decedată în 2006 la Düsseldorf.

Constantin manifestă și el înclinații artistice, fiind, după cum se apreciază în ziarul *Reformatorul* din decembrie 1921, un „excellent muzician ce participă la Liga Culturală, fermecând auditoriul cu vocea sublimă de tenor sau mânuind

3 Raportul poate fi consultat pe bibgtkneamt.ebibliophil.ro.

4 „1937 – Farmacia și Laboratorul Vorel din Piatra-Neamț”, ziar-piatraneamt.ro, 18 iulie 2020.

arcușul de vioară cu o abilitate neîntrecută⁵. De asemenea, aflăm din comentariul Elenei Ionescu, Constantin se dedică „întrajutorării celor nevoiași sau aflați în suferință, dând numeroase sume de bani pentru Spitalul de izolare din Piatra-Neamț, pentru șomeri, pentru populația nevoiașă din Bucovina și Basarabia, pentru înzestrarea armatei, pentru refacerea Catedralei din Chișinău, pentru populația lovită de secetă, pentru ajutorarea studenților săraci etc.”⁶.

Tudor, de meserie inginer, alăturându-se fratelui său în conducere, contribuie la dezvoltarea laboratorului farmaceutic Vorel. În 1937, laboratorul e mult mărit și modernizat, personalul numărând 107 persoane: doctori, chimiști, farmaciști, funcționari și lucrători.

Binefacerea publică rămâne o preocupare a familiei Vorel. Astfel, aflăm din raportul amintit că „laboratorul editează o revistă cu sfaturi de igienă și broșuri de medicină populară, pe cari le răspândește în mod gratuit în toate satele țării”.

Viața și patimile pictorului Lascăr Vorel

Lascăr Vorel se naște în comuna Copou din apropierea Iașului, în data de 19 august 1879. După ce își petrece prima parte a vieții în România, făcându-și studiile gimnaziale la Piatra-Neamț și absolvind Școala de Arte Frumoase din Iași, Vorel pleacă în Germania, unde, în 1899, se înscrie la Academia de Arte Frumoase din München (profesor îi este Franz von Stuck, prin mâna căruia trecuseră și Kandinsky, și Klee). Duce o existență

5 Lascăr Vorel, *op. cit.*

6 *Ibidem.*

chinuită, stingându-se din viață la numai 38 de ani și câteva luni, în februarie 1918, la München, din cauza unei nefropatii, trupul fiindu-i reînhumat în Cimitirul „Eternitatea“ din Piatra-Neamț. În 1993, la Piatra-Neamț e deschisă Galeria de Artă „Lascăr Vorel“, în care sunt expuse multe dintre lucrările reprezentative ale artistului și unde are loc Bienala de Artă Plastică „Lascăr Vorel“.

În jurnalul pe care îl ține vreme de trei ani (1915–1917), Lascăr Vorel menționează frecvent amănunte despre suferințele sale fizice: „Nu mă simt tocmai bine! Nervos la extrem. Dureri de nas silit să respir pe gură. Greutate la cap“ (25 ianuarie 1916); „Mi se umflară tare picioarele. Sfârâmat de oboseală mă culcai ziua mare“ (15 februarie 1916); „Lucrai toată noaptea. Mi se umflară picioarele strașnic“ (17 februarie 1916); „Surd de amândouă urechile și nu tocmai la înălțime“ (10 martie 1916); „Nu mă simții bine. Surd aproape complet. [...] Ușoare dureri de rinichi“ (18 martie 1916); „Spre seară mi se făcu rău“ (25 martie 1916); „Mama bolnavă... Eu însumi în pragul morții“ (26 martie 1916); „Nu mă simt bine. [...] Sufându-mi nasul ieși o bucățică de os 2½ mm × 2½ mm și puroi“ (7 aprilie 1916)⁷ etc.

La fel în scrisorile⁸ către Constantin: „Starea sănătății mele de vreo trei săptămâni încoace m-a împiedicat a-ți scrie, inapt de a mă reculege, fie chiar pentru o biată scrisoare“ (2 februarie 1915); „Într-un plin acces nephritic, cu abdomenul și picioarele umflate, cu sânge și puroi în urină, nu pot risca lungul și obositorul voiaj în țară...“ (4 iunie 2015) etc.

7 *Ibidem.*

8 Mihaela Cristina-Verzea, „Inedit: Corespondența pictorului Lascăr Vorel“, *Conta*, nr. 15–16, 2014.

În aceleași scrisori, îl acuză pe fratele său de mercantilism, fiind totuși dependent de banii pe care acesta i-i trimite: „Idealul tău burghez și ideile tale retrograde pe domeniul artei“ (31 mai 1913); „Nu înțeleg [...] ce satisfacție găsești a insista mereu asupra prozaismului vieții tale și a scopurilor pur mercantile ce urmărești. Eu cred că nu ești sincer. Niciodată nu voi crede că tu lupți și te frământă numai pentru a-ți asigura o viață confortabilă și luxoasă. Aceasta ar fi din cale afară trist“ (31 iulie 1914); „Ai omis [...] în ultima-ți scrisoare [...] de a-mi explica de ce nu ai trimis toți banii, pe câtă vreme îi ai depuși la bancă... Ar fi regretabil și dureros pentru mine dacă care cumva te-au podidit din nou gânduri negre relativ la umila mea persoană. Altfel nu mi-aș putea explica insistența cu care mă sfătuiești să fac economie“ (4 august 2015); „Prin Deutsche Bank Berlin am primit în ziua de 18.VIII suma de lei 600 = 482 MK precum și scrisoarea ta recomandată din 12.VIII. Îți mulțumesc pentru grija ce mi-o porți și bunăvoința ce transpiră din rândurile tale“ (4 septembrie 1915)⁹ etc.

Și în jurnal se plânge adesea, cu o limbă ascuțită, că nu i se trimit bani de acasă: „Frățiorul e mâhnit. Nu scrie, și doar n-am păcătuit cine știe cum cerându-i banii p. luna februarie care a început“ (3 februarie 1916); „Nici bani nici scrisoare de acasă. S-au supărat pe mine. De altminteri lucru cronic și fără leac. Lumea e îngustă, și inimele și mai înguste pentru exemplare ca mine. Natura face salturi, dar se împiedică și nu le iartă!“ (4 februarie 1916); „De acasă nimic. Frățiorului nu-i pasă. Crede el ce crede, pace bună, și se arată și aici, tot mai fără perdea!“ (12 februarie 1916); „Ceva neliniștit din cauza întârzierii banilor. Nu cumva iarăși voi fi purtat de nas? Ar

9 *Ibidem.*

fi groaznic căci nu mai am nici o resursă“ (4 martie 1916); „Banii nu au sosit. Sunt desnădăjduit. [...] Somnul imposibil din cauza cafelei, a frigului și a foamei... [...] Ce-și închiuie frățiorul Dumnezeu știe. În tot cazul nu e nimic bun la mijloc. Prevăd și mai rău“ (7 martie 1916) etc. Dacă din toate aceste însemnări deducem că situația pictorului nemțean la München era una dificilă, din cartea de memorii a lui Marius Bunesu aflăm exact contrariul, că Vorel „era copios dotat cu o bursă de la familie, și își alesese o reședință artistică din cele mai frumoase“.¹⁰

Vorel are o relație cu cântăreața de cabaret Maria „Muki“ Berger (sau Bergé), care, din câte reiese din jurnal, umblă după mâncare și gătește, spală, calcă, se duce să achite facturile, coboară după cărbuni, „coase tot timpul și e adorabilă. Factotum...“, îl „îngrijește ca pe un copil“ (12 februarie 1916)¹¹, luându-i, așadar, artistului de pe umeri greutatea lumești. Inovator în artă, Vorel nu depășește, iată, mentalitatea comună în privința femeii. E adevărat, e bolnav, i se umflă picioarele etc., însă frecventează asiduu restaurantele și cafenelele, vizitează expoziții, merge la concerte, la film sau la teatru: „La 2½ h veni Meyer, apoi pe rând Bloch, Herzog și Geiger. Dejunul. Cafe cu lapte. Vorbă multă și zadarnică în fond. Spre seară veniră și Tăbăcaru și Ionescu. Se vorbi și despre artă. Apoi insistară toți să vin și eu la Cammersspiele la «Marquis von Keith» cu Wedekind și nevasta sa. [...] La ieșire aștepta Muki. O petrecui acasă, rămânând să mă aștepte cu masa. Eu, la Akropolis la un pahar de vin cu ceilalți care

10 Marius Bunesu, *Însemnările unui pictor*, Meridiane, București, 1965.

11 Lascăr Vorel, *op. cit.*